

вчених-українознавців європейського рівня. Саме цей період активної та продуктивної діяльності Омеляна Пріцака, на наш погляд, вивчений і поцінований ще недостатньо.

Тому предметом даного дослідження є спроба розкрити ще одну із граней творчості універсального вченого – організатора української гуманітарної фундаментальної науки, інтегратора її у світовий культурний контекст, теоретика і практика утвердження національної ідентичності, реального патріота та державотворця, автора моделі академічної української науки за межами України.

Історичне тло, або підстава організації Українського науково-го центру в Гарвардському університеті.

Логічно і ґрунтовно сам Омелян Пріцак довів необхідність створення українознавчого центру на американському континенті, про що він розповідає у своїх працях «Чому катедри українознавства в Гарварді?»¹ і «Мій шлях історика»².

У цих працях він прискіпливо аналізує історію становлення української науки впродовж XIX – XX ст., порівнюючи історичні умови її розвитку з іншими державами. Вислід – українська наука мала більш-менш сприятливі умови для свого неперервного розвитку всього приблизно чверть століття. «Срібним віком» української культури на західних теренах Омелян Пріцак іменує діяльність українських вчених у Львівському університеті та Науковому товаристві імені Шевченка під головуванням Михайла Грушевського (1894 – 1914), котре стало справжньою Українською академією наук, дійсними членами якої мали за честь бути найславетніші вчені світу у ділянках стислих (природничих і технічних) і гуманітарних наук. Цікавий факт наводить дослідник про подання членами Російської Імператорської Академії Наук (дійсними членами НТШ) історичного значення записки на підтримку української мови, основна теза котрої – «українська мова не наріччя, а самостійна літературна мова, якою продукується важливі наукові здобутки, і що українська культура та національна ідентичність це не якась інтрига чужої розвідки, а необхідна, реальна справа» (факт на сьогоднішній день неймовірний!)³. Другий, «золотий вік» української культури знайшов своє продовження у діяльності Всеукраїнської Академії Наук (1924 – 1930) у Києві (теж під проводом М. Грушевського), у Харкові (під керівництвом Д. Багалія) та Одесі (під керівництвом М. Слабченка). Тут доречно згадати про початки становлення української Академії наук, яку за розпорядженням гетьмана Павла Скоропадського (1918) взялися розбудовувати авторитети української науки Воло-

димир Вернадський, Агатангел Кримський, Сергій Єфремов⁴. Ідейним натхненником, невтомним будівничим українського наукового дому (незважаючи на усі політичні лихоліття того часу) був Агатангел Кримський, в аспірантурі у якого (з квітня по жовтень 1940 р.) навчався Омелян Прицак. Мабуть цей вчений орієнталіст, енциклопедист, патріот України мав вплив на Омеляна Прицака, котрий повторив подвиг свого великого Вчителя через майже сорок років, розбудувавши разом із соратниками Малу українську наукову академію на американському континенті.

Але програш Визвольних змагань (1917 – 1923) і втрата державності призвели до втрати усіх українських національних структур. Академія наук УРСР (особливо у сфері гуманітарних наук) була строго підпорядкована великодержавній, імперській ідеології, що означало повну ізоляцію від участі у світовому науковому процесі та практичну заборону розвитку національної української науки й освіти. Волюнтаристичний акт підпорядкування Академії наук УРСР у 1963 р. Всеросійською Академією наук призвів до остаточної втрати національних ознак української науки. Особливо боляче це вдарило по формуванню молодих талановитих наукових кадрів, в першу чергу у сфері гуманітарних дисциплін, оскільки усі дисертаційні роботи писалися і захищалися лише російською мовою.

До досить плідних наукових і мистецьких осягнень слід віднести діяльність української еміграції міжвоєнного періоду у Чехословаччині, Німеччині, Польщі, Австрії, на теренах котрих успішно працювала низка навчальних і науково-дослідних інституцій. Там створилися «празька поетична школа», «празька археологічна школа», «празька мистецька школа», доробок яких є і донині гордістю не лише української, але європейської культури. Серед науковців варто назвати такі імена української і європейської науки як Іван Горбачевський, Дмитро Чижевський, Олександр Кандиба, Олександр Колесса. Чільне місце, головним чином уже у повоєнний час, мала діяльність Європейського НТШ, під крилом якого силами невеликого числа подвижників (Володимира Кубійовича, Аркадія Жуковського та ін.) була створена десятитомна «Енциклопедія Українознавства» у Сарселі (Франція), а перед тим вийшла тритомна «Енциклопедія Українознавства» у Мюнхені (Німеччина, 1949).

Омелян Прицак належав до грона високоінтелектуальних українських емігрантів, котрий був дієвим патріотом. Таким він став ще з дитячих літ, навчаючись у польській гімназії і зростаючи у польськомовній сім'ї. Про польський період життя він згадував «По-перше,

я боровся за право бути українцем. По-друге, я від свого польського оточення навчився двох цінних прикмет, які так бракують нам, українцям: почуття людської гідності і почуття української національної гідності (які актуальні висновки на сьогодні!)⁵. Саме почуття національної гідності спонукало маститого вченого світового масштабу взятися за, здавалося б, нездійсненну справу – розбудову української науки у чужорідному середовищі, «прищеплення» і «перещеплення» її у це середовище, інтегрування у світовий науково-культурний простір. Він відважився здійснити заповітну мрію Івана Франка, котрий, довідавшись про відкриття Семінару румунських студій (1895) при Ляйпцігському університеті (найпрестижнішому навчальному закладі тогочасної Європи) новоствореним королівством Румунія (1881), мріяв про створення хоча б Всеукраїнського наукового семінару на базі Львівського університету, який хоч і не був відповідним центром для наукової праці, але єдиним місцем, де наукова праця могла б мати національний характер⁶. Вчений з гіркотою запитував, що ж робить соборна Україна для розвою наукової праці, порівнюючи її з маленькою Румунією, керівництво якої чітко розуміло стратегічні задачі своєї країни. Питання, на жаль, актуальне й на сьогодні.

Одначе українці, на відміну від французів, поляків, чи багатьох інших державницьких народів, як культурна нація не мали свого повноцінного національного університету, де би виховувалися, плекалися українські національні наукові фахівці, творилася фундаментальна національна наука. Боротьба студентства та свідомої інтелектуальної верстви вчених у Львівському університеті за викладання українською мовою потерпіла фіаско, а створений ентузіастами Таємний український університет не мав ніяких перспектив в умовах чужої імперії і проіснував недовго. Проте навіть у таких історично несприятливих умовах великі уми і патріоти все-таки (всупереч долі) творили українську історіографію. Омелян Пріцак ділить українську історіографію на декілька періодів. Перший започаткував Юрій Каразін у Харківському університеті, продовжив Михайло Максимович і розвинув Володимир Антонович у Київському університеті св. Володимира, Мирон Кордуба й Іван Крип'якевич у Львівському університеті, а утвердив її Михайло Грушевський своєю багатотомною працею «Історія України-Русі». Омелян Пріцак називав себе жартома «науковим внуком» Володимира Антоновича і «науковим сином» Михайла Грушевського, підкреслюючи тим самим своє серйозне ставлення до проблеми спадковості і не-

перервності розвитку української історіографії. Він відносив себе до п'ятого покоління української історіографічної школи.

Короткий історичний аналіз становлення і розвитку української науки періоду XIX – XX ст. (до проголошення Україною незалежності у 1991 р.) дозволяє зробити висновок, що українська наука майже за 200-літній період не мала єдиної розгалуженої системи академічної науки й освіти на зразок європейських і багатьох держав світу. Вона не мала жодного повноцінного національного університету, а її талановиті уми жили науку й культуру чужих імперій та держав. Проте завдяки цілому грону українських патріотів (зокрема, вчених і педагогів, літераторів і поетів, промисловців-меценатів) українська національна культура і її фундаментальна складова наука розвивалася всупереч несприятливим історичним обставинам. Але для цього її подвижники мусіли шукати більш-менш сприятливі умови. Тому історичний шлях української науки нагадує марафонську естафету тривалістю у декілька століть, яку передають одне одному, віддавши усі свої інтелектуальні ресурси на даному історичному відрізку шляху, «прометеї» української справи. Ця естафета мандрувала до 1991 р. по різних краях і континентах. Розпочалася естафета «срібним віком» української науки у Львові (1873 – 1939) з такими «прометеями» як Іван Франко, Мирон Кордуба, Іван Крип'якевич, Михайло Грушевський. Після «срібного» етапу Львів передає естафету Києву, «золоту» епоху (1918-1935) якої творили Володимир Вернадський, Агатангел Кримський, Сергій Єфремов, Михайло Грушевський, та інші вчені-патріоти. Паралельно на цьому етапі Великій Україні реальну допомогу надає інтелектуальна українська еліта, котра після поразки визвольних змагань осіла головно у Чехо-Словаччині, Польщі, Німеччині, Австрії. Особливо плідним був «празький період» завдяки демократичній і прихильній до українців політиці президента Томаша Масарика. Це допомогло у дуже стислий відрізок часу розбудувати цілу низку освітніх, академічних, мистецьких інституцій, в яких мали за честь навчатися і працювати, як українські, так іноземні студенти та фахівці. В період після Другої світової війни особливо активною і продуктивною працею українські інтелектуали-емігранти відзначилися у Франції. Зокрема діяльність європейської гілки НТШ у Сарселі під Парижем залишила непроминальний слід в історії української науки десяти томною «Енциклопедією Українознавства» (загальна редакція Володимира Кубійовича), котра до сьогодні не втратила своєї наукової вартості та стала поштовхом для написання УРЕ (Української Радянської

Енциклопедії) та первинною базою для підготовки Української Сучасної Енциклопедії (УСЕ, під редакцією акад. Івана Дзюби). Також існували деякі українські інституції (семінари, школи, курси) при університетах в США, Канаді, Австралії. Але це не були повноцінні, самостійні наукові та навчальні українські структури, в котрих могли виростати елітні українські вчені, здатні творити академічну якісну науку універсального, а не маргінального ґибу.

Особливо критичною ситуація стала після приєднання Академії наук УРСР до Академії наук СРСР (1963), що стало фактом остаточної втрати її автономії, повної русифікації та великодержавної ідеологізації. Саме цей кризовий момент реальної загрози зникнення української науки з культурної мапи світу зумів розгледіти Омелян Пріцак. Він відважно прийняв естафету від своїх «прометеїв» попередників і як учений універсальних знань і поглядів став фахово, крок за кроком будувати національну українську науку як інтегральну частину загальносвітової, прищеплювати її на американський ґрунт.

Концепція, стратегія, структура моделі українознавчої науки на американському континенті.

Важливо наголосити на деяких відправних постулатах (принципах), яких дотримувався Омелян Пріцак при вирішенні такої стратегічної ваги для України проблеми як становлення української фундаментальної науки та інтеграції її у світовий культурний простір.

Ось головні з них:

Наука займає в системі культури основне значення, як її теоретична база, сума досвіду та джерело натхнення.

Народ як державна нація ідентифікує свою окремішність через свою національну культуру, а значить через національну науку.

Гуманітарні науки – насамперед мова, література, історія – належать до націотворчих наук, становлять єдність і вивчаються паралельно.

Стислі науки – технічні, природничі – є універсальними і тому у збереженні національної ідентичності відіграють другорядну роль (хоч і вкрай важливу).

Наука, для свого становлення та розвитку потребує фінансів, матеріальної бази (нерухомість, бібліотеки, видавництва), кадрів з вишколом світового рівня.

Розбудувати науковий центр в Україні, а тим паче за її межами можна за наявності наукового лідера енциклопедичних знань, уні-

версального світогляду й авторитету, виняткової волі, цілеспрямованості, скромності, жертвовності та посвяти.

На підставі цих постулатів і неговіркої, проте дієвої фахової праці у 60-х роках минулого сторіччя розпочав Омелян Пріцак свій «похід» за збереження української ідентичності й державності через утвердження української науки, вільне входження її у світовий інтелектуальний простір.

Усе своє життя Омелян Пріцак ділив між сходознавством та по-між українською історією. Поворотним моментом присвятити себе українській історії і розбудові української науки стало запрошення його до Гарвардського університету у 1960 р. «одним із творців празького лінгвістичного гуртка і лінгвістичного структуралізму, знавцем і відданим захисником автентичності «Слова о полку Ігоревім» Романом Якобсоном.

Власне стимулом до вивчення української історії, як пише Омелян Пріцак, були потреби української науки у 60-і роки минулого століття. З одного боку це «вибух шестидесятників» (зокрема таких імен як Ліна Костенко, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Василь Стус, Іван Драч, В'ячеслав Чорновіл), а з другого – немилосердний тиск на будь-які прояви українського таланту «застійним» режимом Брежнєва і всевладного «сірого кардинала» Суслєва⁷. «Шестидесятники» привернули увагу всього культурного світу до української справи, насамперед академічної молоді діаспори. Тоді з ініціативи студентства було створено «Фонд катедри українознавства» (який діє до сьогодні), що став фінансовою базою створення Українознавчого Центру у Гарвардському університеті.

Як віце-президент Української Вільної Академії Наук у США Омелян Пріцак серйозно опрацював засоби порятунку українства – «створення сильної атрактивної вихідної бази – вільної науки»⁸. План, або основні концептуально-стратегічні підходи він виклав на «Круглому столі» у березні 1967 р. у Нью-Йорку. Основні з них такі:

1. Український Науковий Центр має повстати в одному з найкращих, найвпливовіших, найпрестижніших, найбагатших, найавторитетніших і найстарших науково-освітніх закладів американського континенту. Таким вимогам відповідав ровесник Києво-Могилянської академії Гарвардський університет (1636).

2. Базовими постійними структурами Центру мають стати три українські кафедри з таких націотворчих («національних») дисциплін: мови, літератури (мистецькі вияви мови) та історії (пам'яті народу). Головне їх завдання: «продукувати молодих талановитих

дослідників, які сполучали б досвід західного світу із здобутками української науки».

3. Розбудувати українські відділення наукової бібліотеки обраного університету (які частково замінять функції національного університету).

4. Створити Науково-дослідний інститут (як зразок мініатюрної Академії українознавчих наук), в структурі якого працює щотижневий Семінар для апробації науково-освітніх досліджень, видається міжнародний науковий журнал українознавства та серії монографій. Інститут повинен бути автономною частиною факультету гуманістичних наук (Faculty of Arts and Sciences). Його мета – творити й інтегрувати українську академічну науку в загальносвітовий культурний простір шляхом залучення якнайширшого кола першорядних науковців і наукової молоді як українського, так і іноземного походження до вивчення українознавчої тематики.

5. Фінансово забезпечити автономне функціонування українських науково-освітніх інституцій у структурі Гарвардського університету.

Безперечно останній пункт плану став першим на порядку денному розбудови усіх структурних українознавчих підрозділів і взагалі вирішення долі української справи на американській землі. Це було дуже складне питання, бо вимагало коштів від 3-х до 5-и мільйонів американських доларів, а часу було дуже мало. Згадуючи цей початок шляху Омелян Пріцак відає належне «Фонду Катедри Українознавства» (ФКУ) та його голові Степанові Хемичу й українській пресі, головню редакторів «Свободи» Антону Драгану та тисячам українських меценатів США й Канади, що долучилися до цієї благородної і перспективної справи. Але головну ношу цієї «хресної дороги» довжиною у понад десять років взяв на себе Омелян Пріцак, який відсунувши на другий план свою улюблену наукову роботу, зайнявся рутинною роз'яснювальною роботою про необхідність розбудови українознавчих інституцій у системі Гарвардського університету і потребу на це великих коштів, котрі б забезпечили довічне існування української науки та освіти у рамках цього найвпливовішого університету. Ось спогад вченого-патріота про той час «Понад десять років я об'їздив українські громади США та Канади, посв'ячуючи на те 4 дні у тижні. Було так, що одного дня я говорив у Нью-Йорку, другого в Чикаго, а третього десь у Сан-Франціско, або Лос Анджелес»⁹. Це був воістину патріотичний подвиг українця-емігранта, вченого-орієнталіста світового рівня, котрий відмовився

від багатьох керівних посад у міжнародних наукових організаціях задля розбудови української академічної науки і впровадження її у міжнародний обіг. Звичайно, на цій дорозі він не був самотній, у нього були соратники й однодумці (зокрема візантолог зі світовим іменем Ігор Шевченко), але головним ідеологом цієї справи був саме Омелян Пріцак. Його беззаперечний авторитет у міжнародних наукових колах привів до щасливої розв'язки – справа увінчалася успіхом: 22 січня 1968 р. (50-ліття проголошення УНР) був підписаний договір про створення українознавчих студій в Гарвардському університеті президентом Гарварду і головою ФКУ. Університетові була передана перша необхідна сума (1.800.000 доларів) для відкриття трьох постійних кафедр: Кафедри історії України ім. Михайла Грушевського, Кафедри української літератури ім. Дмитра Чижевського, Кафедри української філології ім. Олександра Потебні. Першим завідувачем кафедри історії і директором Українського наукового інституту в Гарварді став Омелян Пріцак (1968 – 1989).

Після створення педагогічних структур на порядку денному стала організація науково-дослідного інституту, в якому власне мала продукуватися українська академічна наука, відповідно підготовленими науковими кадрами. Діяльність Українського наукового інституту забезпечувалася розгалуженою українознавчою бібліотекою, науковим щотижневим семінаром, видавництвом українознавчих праць, а також Літньою українознавчою школою. Тобто структурно українознавча наука у системі Гарварду була збудована відповідно до теорії і методики організації академічної науки у західному світі (розробленої ще у XVIII – XIX ст. у Західній Європі). Згідно з цією теорією основні національні дисципліни потребують: - перфектного володіння теорією цих наук; - знання джерел; - опанування методів праці. Отже українська ідентичність не може творитися без української мови (спільного «коду» української спільноти), літератури (мистецького оформлення мови, духовного корму вищої сфери культури), історії (спільної пам'яті української спільноти, без якої вона як безвільний робот) та відповідно двох паралельно існуючих сфер – викладацької (три українознавчі катедри – українського мовознавства, української літератури й історії України); дослідницької – Українського Наукового Інституту (малої Української Академії Наук). Правомірно тут додати і наукову видавничу сферу.

Омелян Пріцак цілком виправдано вважав себе керівником уже п'ятої генерації української документальної школи істориків в системі Гарвардського університету (яку започаткували Макси-

мович-Антонович у Києві). Він окреслив такі основні принципи школи (як «естафету», передану його учителем академіком Іваном Крип'якевичем): – перший принцип – історична наука базується на історичній правді (відповідає мотто першого тому «Історії України-Руси» М. Грушевського – «Пізнайте правду, а вона вас визволить», а також напису на старій емблемі Гарварду Veritas); другий принцип – українська наука мусить бути на рівні світової науки; – третій принцип – усі гуманістичні дисципліни творять єдність, а історія мусить вивчатися паралельно з мовознавством і літературою; – четвертий принцип – існує окремий український органічний історичний процес (незважаючи на перервану тяглість українського державотворення) і відповідно дисципліна «Історія України-Руси» зі своєю власною схемою, своїми потребами і методами¹⁰.

Надзвичайно важливою є наступна теза Омеляна Пріцака – Український Гарвардський Центр є конкретно діючою галуззю, «сьогоднішнім варіантом української документальної історичної школи, що в один із своїх п'яти періодів (1894 – 1934) окреслювався іменем школи Михайла Грушевського»¹¹.

Отже в основу розбудови Українського Гарвардського Центру Омелян Пріцак заклав концепцію класичного європейського університету, основними принципами котрої є поєднання освіти і науки, демократизм і самоврядність.

Особливістю моделі організації повноцінної академічної української науки на американському континенті було те, що вона практично розбудовувалася з чистого листа, бо не існувало української науки у традиційному європейському розумінні, не було відповідних кадрів, методик, підручників, бібліотечних фондів. Тому перших п'ятнадцять років було покладено на підготовку спеціалістів і формування відповідної методичної та матеріально-фінансової бази.

В рамках Українського Наукового Інституту Гарвардського університету (1973; УНІГУ; HURI) Омелян Пріцак заініціював низку наукових проєктів, серед яких проєкт відзначення тисячоліття хрещення України-Руси, складовою частиною якого був Проєкт Тисячоліття – корпус української творчості за перше тисячоліття у трьох серіях: факсиміле оригінальних текстів пам'яток історії України та переклади їх на англійську та українську мови. Цей корпус почав реалізовуватися у 1987 р. при фінансовій підтримці української діаспори як «Гарвардська бібліотека давнього українського письменства», а через брак фахових перекладачів творів давньої української

літератури та деякі технічні труднощі серія українських перекладів стала окремою і отримала назву «Київська бібліотека давнього українського письменства». Появилася підсерія «Студії» (класичні твори української науки, що трактують давню українську літературу, недоступні читачеві в Україні), в якій вийшов шостий том «Історії української літератури» Михайла Грушевського (як перший том підсерії), присвячений українському культурному відродженню XVII століття. Машинопис чудом врятувався і пролежав у забутті 65 років. Також була заснована Археографічна комісія (1981) з завданням видавати пам'ятки історії України різними мовами. Популярним серед англomовного наукового світу став щоквартальник «Harvard Ukrainian Studies» та журнал «Recenzija», в якому друкуються англійською мовою рецензії на українські наукові публікації, що вийшли в Україні. Започаткована і видається ціла низка серійних монографічних видань в галузі українознавства.

Окремим освітнім проектом УНІГУ стала восьми тижнева інтенсивна програма для студентів – Літня школа, що від 1971 року є частиною навчальної програми Гарвардської літньої школи. До програми входять курси української мови початкового, середнього та найвищого рівнів, курси й семінари з історії, літератури, культури, етнології, релігії, соціології, політики та міжнародних відносин¹².

Висновки, оцінка, сучасний стан та перспективи Українського наукового центру у Гарвардському університеті

Організація академічної української науки на американському континенті у 60-і роки минулого століття – це історично далекоглядний вчинок, який був під силу вченому-енциклопедисту, історичному світові славі, патріоту-реалісту Омелянові Пріцаку. Його універсальний погляд на розвиток цивілізацій з історичної перспективи дозволив зрозуміти, що самоідентифікуватися українці як окрема нація зможуть лише через національний культурний пласт, основою творення якого є вільна (чиста) національна наука. Омелян Пріцак логічно доводить, що до націєтворчих наук насамперед належать гуманітарні науки – мова, література, історія. Тому насамперед має постати гуманітарний університет із трьома базовими українознавчими дисциплінами, де будуть куватися наукові кадри для розвитку української національної науки європейської та світової проби. Він стверджує, що національна історія має вивчатися лише в контексті світової, з чого логічно виходить, що національна наука також повинна розвиватися у контексті світової, вписуватися

у загальний культурний процес. У разі ізоляції (самоізоляції) вона йде на маргінес і випадає із світової інтелектуальної скарбниці, а тим самим щезає з культурного цивілізаційного простору як нація. І ще один суттєвий висновок вченого – історія як наука творить єдине ціле із мовою і літературою народу. Тому ці дисципліни мають вивчатися і досліджуватися паралельно, у нерозривному зв'язку, що дозволить зберегти об'єктивність результатів дослідження (чистоту експерименту).

Отже становленню української академічної науки Омелян Прицак надавав державної ваги – вона є теоретичною базою збереження національної ідентичності, національної і людської гідності, базовим підмурівком розбудови модерної Української Держави як яскравої барви серед різнобарв'я культурних, інтелектуальних націй світопростору.

Ці державотворчі ідеї Омеляна Прицака знайшли продовження у цілої плеяди його учнів, студентів, послідовників, соратників. Зокрема, Зенона Когута, директора Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті, Френка Сисина директора Інституту українських історичних досліджень, Романа Шпорлюка директора УНІГУ. Сьогоднішній етап розвитку Українознавчого Центру в Гарвардському університеті підтверджує правильність і точність стратегічної мети цього інтелектуального проекту – розвинути і впровадити українську національну науку в структуру американської й світової науки.

Омелян Прицак ще при житті міг насолоджуватися результатами і темпами розвитку свого великого проекту, який він здійснив з великої любові до своєї нації, до свого українського народу. Ось як він сам оцінив свою жертвовну працю в ім'я довгої і гідної перспективи України й українства загалом: «Свою працю над створенням Українського Наукового Центру у системі Гарварду та названі розгалуження я вважаю більшим вкладом в українську науку, завершенням мого шляху історика України, як усі мої понад 800 наукових праць (книг, статей, рецензій) із різних ділянок історії і філології України та всієї Євразії». Цьогоріч минає своєрідний 40-літній ювілей заснування українознавчих кафедр (1968), 35-річний ювілей УНІГУ (1973), 20-річний ювілей «Гарвардського проекту Тисячоліття» (1888), 40-річний ювілей МАУ. Сюди також слід долучити Інститут Сходознавства ім. Агатангела Кримського НАН України, творцем і директором якого він був у 1991 – 1998 рр. Усі ці ювілеї – це віхи «хресної дороги» Омеляна Прицака, віхи його подвигу в ім'я вічності

свого народу.

Сьогоднішній Український Гарвард досяг популярності не лише серед української молодішої генерації, але й серед перспективних інтелектуалів зарубіжжя. З проголошенням незалежності України (1991) в центрі уваги УНІГУ опинилися політичні, соціальні, економічні питання, релігієзнавство, фольклористика. Україністика перестала бути екзотикою, обмеженою вивченням культурної та історичної спадщини. Українознавство із суто романтичних і теоретичних зацікавлень переходить у практичну площину¹³. Починаючи з 1995 року тут переважають студенти іноземці з різних країн світу: США, Канади, Великобританії, Німеччини, Бразилії, Польщі та ін. Тобто до українознавства прилучаються десятки й сотні іноземних (зокрема американських) студентів, а це люди котрі невдовзі стануть політиками, дипломатами, бізнесменами, фінансистами, журналістами. На світовому глобальному просторі з'являється реальне українське лоббі – інтелектуальна інтернаціональна еліта, підготовлена в Українознавчому Центрі Гарварду. Здійснюються амбітні мрії Омеляна Пріцака, що зайшли підтримку і розуміння серед його чисельних послідовників. Свідченням чого є наступне твердження Миколи Рябчука «перед Українським Гарвардом завдання далекосяжного значення – праця, яка має дати наслідки не тільки сьогодні, але й в черговому столітті... допомогти українському молодому поколінню підвищити свою професійну кваліфікацію, інтегрувати українознавство у міжнародні наукові структури, зміцнювати міжнародні зв'язки країни в науковій і культурній сферах»¹⁴.

Втілення у життя Великого проекту Омеляна Пріцака – Українознавчого Центру в Гарварді – має непроминальне значення для утвердження української нації, української гідності, Української України на мапі світу. Цим проектом Омелян Пріцак зумів у неймовірно тяжких обставинах за короткий час розбудувати академічну українознавчу галузь з усією інфраструктурою, яка крок за кроком долає стереотипи щодо української науки, виводить її на світовий рівень та інтегрує у міжнародний інтелектуальний простір. Масштаби проекту грандіозні, очікувані результати вражають.

Джерела та література:

¹ Пріцак Омелян. Чому катедри українознавства в Гарварді? / О. Пріцак. – Фонд Катедр Українознавства (ФКУ). – Кембридж, Масс. – Нью-Йорк, Н.Й., 1973.

² Пріцак Омелян. Мій шлях історика // Пріцак О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського / О. Пріцак / Академія Наук Украї-

ни. Археологічна комісія, Інститут української археології; Український науковий інститут Гарвардського університету. – К., Кембридж, 1991. – С. 61-78.

³ Пріцак Омелян. Чому катедри українознавства в Гарварді? – С. 72.

⁴ Соломія Павличко. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського / С. Павличко. – Київ: Видавництво С. Павличко «Основи», 2000. – 328 с.; Енциклопедія Українознавства. – Т. 8. – Львів, 2000. – 2870 с.

⁵ Пріцак Омелян. Мій шлях історика... – С. 61-78; Дашкевич Ярослав. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич. – Львів: Львівське відділення ІУАД ім. М.С. Грушевського НАНУ; ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 674-685.

⁶ Пріцак Омелян. Чому катедри українознавства в Гарварді? – С. 88.

⁷ Пріцак Омелян. Мій шлях історика... – С. 61-78.

⁸ Там само.

⁹ Пріцак Омелян. Чому катедри українознавства в Гарварді?...

¹⁰ Там само. – С. 105.

¹¹ Там само. – С. 107.

¹² Рябчук Микола. Чверть століття Літньої Школи / М. Рябчук // Свобода. – 1996. – 17 серп. – С. 1.

¹³ Дашкевич Я. Вказ. праця.

¹⁴ Рябчук М. Вказ. праця.

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕВА ЧИКАЛЕНКА: ПЕРІОД ЕМІГРАЦІЇ (1920 – 1965 РР.)

В статті аналізується постать та діяльність відомого суспільно-політичного та громадського діяча, вченого Лева Чикаленка в еміграції, адже саме на цей період припадає пік його активної наукової діяльності, відбувається формування Л. Чикаленка як вченого, значно розширюється його науковий світогляд, завдяки подорожам та дослідженням нових комплексів матеріалів у музеях Європи та США.

Ключові слова: *Л. Чикаленко, археологічні експедиції, еміграція, наукова діяльність, археологічні колекції Європи та Америки.*

The focus of this article is to analyse activity of the famous social and political figure, scientist Lev Chykalenko in exile as during this period of time includes a peak of his scientific activity, personal and professional development as well as his world-outlook, by virtue of trips and investigation of the new materials complexes in European and American museums.

Key words: *L. Chykalenko, archaeological expeditions, emigration, archaeological collections of Europe and America.*

Наукова і громадська діяльність українського політика, публіциста, громадського діяча, відомого археолога Лева Чикаленка (1888 – 1965) залишається малодослідженою. Це зумовлено як браком відповідних джерел в Україні, так і непопулярністю цієї постаті не в такому вже й далекому минулому. Тож перш ніж перейти до основної проблеми нашого дослідження, відзначимо основні життєві віхи Л. Чикаленка в Україні, де він прожив 32 роки. На батьківщині здобув освіту, сформувався як політик, державний діяч і археолог, провівши багаточисленні дослідження на Волині, Поліссі, Чернігівщині під керівництвом професора Ф. Вовка.

Лев походив з відомої української родини громадсько-політичного діяча, благодійника, видавця, публіциста Євгена Чикаленка. В усіх своїх дітей батько плекав з дитинства любов до українства, його мови, культури, народних традицій. Усі напрями родинного виховання були спрямовані на те, щоб з дітей сформувати свідомих українців. Цьому сприяла й відповідна атмосфера, адже у маєтках Є. Чикаленка на Херсонщині, Полтавщині та оселі в Києві збиралися найвідоміші сучасники – письменники, члени українських «Гро-